

Työtätekevät köyhät Suomessa

Merja Kauhaselta on tulossa tutkimus työssäkäynnin ja taloudellisen syrjäytymisen dynamiikasta, johon oheinen artikkeli perustuu.

Työtätekevien köyhyys on Suomessa kansainvälisesti vertaillen melko vähäistä, mutta useiden eri tekijöiden vaikutuksesta se lisääntyi 1990-luvun laman jälkeen.

Merja Kauhanen
Erikoistutkija
Palkansaajien tutkimuslaitos
merja.kauhanen@labour.fi

Kansainvälisesti katsottuna Suomi on tasaisen tulonjaon maa, jossa köyhyys on vähäistä. Tuloerot alkoivat kasvaa Suomessakin 1990-luvun puolivälin jälkeen (Riihelä ym. 2001). Samalla tulonjaon muutokset alkoivat näkyä myös suhteellisen köyhyysasteen kohtoisena. Laman myötä korkeaksi kohonnut työttömyys nosti meillä köyhyyden ja syrjäytymisen teemat yhteis-

kunnallisen keskustelun ja yhteiskuntapolitiikan tärkeäksi alueeksi (Talousneuvosto 2001).

Köyhyys on kiistatta selvästi suurempaa työttömien (ja erityisesti pitkäaikaistyöttömien) sekä työvoiman ulkopuolella olevien keskuudessa. Mutta 1990-luvun loppua kohti köyhyys kosketti enenevässä määrin myös työtätekeviä niin Suomessa kuin muissakin

EU-maissa. Yleensä työssäkäyväksi köyhäksi määritellään henkilö, joka asuu köyhyysrajan alittavassa kotitaloudessa, jossa vähintään yksi henkilö on työssä (Atkinson et al. 2002). Tämä ryhmä on erikoislaatuinen siinä mielessä, että vaikka kotitalouden kontakti työelämään on säilynyt, se pysyy köyhyysrajan alapuolella.

EU-maiden köyhyyden ja syrjäytymisen vastaisissa kansallisissa toimintasuunnitelmissa on määritelty joitakin toistuvia riskejä ja esteitä, joiden vuoksi tietyt yksilöt ja ryhmät ovat erityisen alttiita köyhyydelle ja syrjäytymiselle. Vaikka riskien suuruus vaihtelee merkittävästi eri jäsenmaissa, niiden merkityksestä vallitsee melko yhdenmukainen käsitys. Eräänä tärkeimmistä riskitekijöistä pidetään jatkuvaa riippuvuutta pienistä/riittämättömistä tuloista sekä työkokemuksen puuttumista tai 'heikkolaatuista' työtä. Työpaikkojen heikkolaatuisuuteen yhdistyy usein työn epävarmuus ja huono palkkaus: "Työssäkäynti on selvästi tehokkain keino välttää köyhyydeltä ja sosiaaliselta syrjäytymiseltä. Kuitenkin sekä pysyminen epävarmassa, huonosti palkatussa, heikkolaatuisessa ja usein osaaikaisessa työssä, että siitä pois jääminen voivat aiheuttaa pysyvää köyhyyttä, heikentää sosiaalisia ja kulttuurisia suhteita ja jättää tulevan eläkkeen liian pieneksi". (Euroopan unionin neuvosto 2001, 21).

Työtätekevien köyhyys kääntyi lievään nousuun 1990-luvun lopulla

Köyhyydestä ja sen dynamiikasta on jo varsin paljon tietoa Suomessa.¹ Sen sijaan vähemmän tietoa on työtätekevistä köyhistä ja tämän ryhmän dynamiikasta. Onkin mielenkiintoista katsoa, miten laajaa työtätekevien köyhyys Suomessa on, ketkä ovat työtätekeviä köyhiä ja mitkä tekijät vaikuttavat tämän ryhmän köyhyyden tausta-

talla. Se, ketkä ylipäänsä määrittyvät kuuluviksi köyhiin ja työllisyyskytköksen kautta työtätekeviin köyhiin, riippuu tietysti paljon valitusta mittaustavasta (esim. tuloköyhyys, kulutusmahdollisuudet, toimeentulotuen saanti, subjektiivinen kokemus) ja asetetuista köyhyysrajoista. Eurooppalaisissa köyhyysanalyseissa on ollut varsin yleistä käyttää suhteellista tuloihin perustuvaa köyhyyskäsitettä siten, että köyhyys on määritelty suhteessa koko väestön keskimääräiseen tulotasoon. Tässä työtätekevät köyhät määritellään henkilöiksi, joiden ekvivalentti kulutusyksikkökohtainen käytettävissä oleva tulo² jää alle 60 prosenttia mediaanituloista ja vähintään yksi saman kotitalouden hen-

² Ekvivalenttitulo on tulokäsite, jolla pyritään saamaan erikokoisten ja rakenteeltaan erilaisten kotitalouksien tulot vertailukelpoisiksi keskenään ottamalla huomioon erot kotitalouksien kulustarpeessa. Tässä tutkimuksessa kulutusyksikköluku lasketaan käyttäen OECD:n skaalaa, jossa kotitalouden ensimmäinen aikuinen saa painon yksi, seuraavat aikuiset kukin painon 0,7 ja alle 18-vuotiaat lapset kukin painon 0,5. $OECD\text{skaala} = 1 + 0,7 * (\text{aikuisten lukumäärä} - 1) + 0,5 * (\text{alle 18-vuotiaiden lasten lukumäärä})$. Kotitalouden käytettävissä olevat tulot saadaan las-

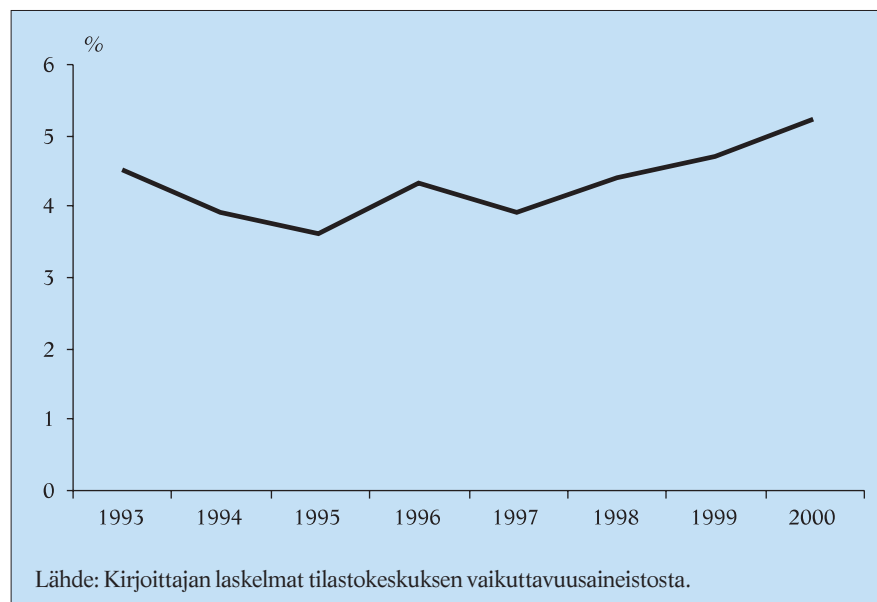
kilö on työssä³. Valittu 60 prosentin raja on tässä sama kuin Eurostatin virallinen köyhyysraja. Viitehenkilö voi siis itse olla paitsi työllinen myös työtön tai työmarkkinoiden ulkopuolella.

Työtätekevien suhteellista tuloköyhyyttä tarkastellaan käyttämällä tilastokeskuksen työssäkäyntitilaston pohjalle luotua ns. työvoimapolitiittisten ohjelmien vaikuttavuusaineistoa. Aineisto on muodostettu ottamalla noin kahdeksan prosentin satunnaisotos 12–75-vuotiaasta väestöstä vuonna 1997. Sitä kautta aineiston kooksi on saatu 350 000 henkilöä, joiden tiedot on yhdistetty vuosilta 1987–2000 useasta eri rekisteristä. Tarkasteluajanjakso on rajattu vuosiin 1993–2000, koska ai-

kemalla yhteen samaan kotitalouteen kuuluvien henkilöiden saamat palkka- ja yrittäjätulot, omaisuustulot sekä kotitalouden saamat tulonsiirrot ja vähentämällä näistä maksetut tulonsiirrot eli verot ja sosiaaliturvamaksut.

³ Yleisesti määritelmään on liitetty myös aktiivisuusehto siten, että henkilö on ollut vähintään kuusi kuukautta työmarkkinoilla joko työtä tehden tai etsien aktiivisesti työtä (ks. Peña-Casas ja Latta 2004), mutta työtätekeväksi köyhäksi määrittelyyn on riittänyt myös ainoastaan aktiivisuus ilman työtunti- tai työkuukausirajoja.

Kuvio 1. Työtätekevien köyhien osuus työikäisestä väestöstä, %.

¹ Ks. esimerkiksi Ilpo Suoniemen artikkelia tässä lehdessä.

empien vuosien tiedot otoshenkilön ja puolison eri tuloista ovat puutteelliset eikä aineistoa oltu tämän tutkimuksen tekoaikana vielä päivitetty pitemmälle.

Vaikuttavuusaineistosta laskettuna 60 prosentin köyhyysrajaa käyttäen työtätekeviksi köyhiksi määrittyi noin 15 000 ihmistä eli hieman yli viisi prosenttia aineiston työikäisestä väestöstä⁴ vuonna 2000. Eurooppalaisittain verrattuna työtätekevien köyhyys Suomessa on keskimääräistä vähäisempää (Eurostat 2000). Kaikista työikäisistä köyhistä työtätekevät köyhät muodostavat reilun kolmanneksen. Samoin kuin kaikkien köyhien kohdalla myös työtätekevien köyhien määrä ja osuus kääntyi hienoiseen nousuun 1990-luvun viimeisinä vuosina (kuvio 1). Tulos kertoo siitä, että tuloerot jakauman ala- ja keskiosassa olevien välillä muutuivat kyseisellä ajanjaksolla siten, että jakauman keskiosassa olevien käytettävissä olevat tulot kasvoivat voimakkaammin. Köyhyyden kasvu ei siis välttämättä kerro siitä, että työtätekevien köyhien ryhmän absoluuttinen toimeentulo olisi heikentynyt.

Työtätekevien köyhyyden yksilö- ja kotitalouskohtaiset taustatekijät

Työtätekevien köyhyyden ja köyhyysriskien taustalla on useita toisiinsa yhteydessä olevia tekijöitä kuten yksilö- ja kotitalouskohtaiset sekä kollektiiviset tekijät. Pelkästään joihinkin näistä tekijöistä keskittyminen antaisi vaillinaisen kuvan siitä, mistä työtätekevien köyhyydessä on kysymys. Työtätekevien köyhyyttä tarkasteltaessa on luonnollista kiinnittää näiden tekijöiden joukossa erityishuomiota siihen, mitä vaikutusta työmarkkinatekijöillä on ollut työtätekevien köyhyyden kehitykseen.

⁴ Lukumäärä on laskettu perheiden perusteella. Laskussa ovat mukana vain ne henkilöt, joille käytettävissä olevat tulot voitiin laskea.

Yksilökohtaisista tekijöistä mm. su-kupuolella, iällä ja koulutustasolla on merkitystä (taulukko 1). Suomessa työtätekeviin köyhiin kuuluu enemmän naisia kuin miehiä. Naisilla myös riski olla työtätekevä köyhä on suurempi kuin miehillä. Tulos on mielenkiintoinen, sillä useimmissa EU-maissa työtätekevillä miehillä köyhyysriski on suurempi kuin naisilla (Peña Casas ja Latta 2004). Tulos voi olla yhteydessä siihen, että Suomessa naiset tekevät miehiä enemmän sekä matalapalkkatöitä että epätyypillisiä työsuhteita.

Suurin köyhyysriski paikantuu viitehenkilön iän mukaan katsottuna nuoriin, joiden ryhmässä työtätekeviin kuuluu myös opintojen ohessa työssä käyviä opiskelijoita, millä voi olla merkitystä köyhyysriskin suuruudelle. Tässä ikäryhmässä esiintyy myös muita ikäryhmiä enemmän epätyypillisiä työsuhteita. Suurimmat työtätekevien köyhien ryhmät keskittyvät kuitenkin 35–54-vuotiaisiin. Kotitalouden viitehenkilön koulutuksen mukaan katsottuna työtätekevien köyhien osuus samoin kuin köyhyysriskikin on hieman yllättäen suurin keskiasteen koulutuksen suorittaneiden ryhmässä eikä perusasteen koulutuksen suorittaneilla. Tämä johtuu siitä, että perusasteen koulutuksen suorittaneiden työvoimaan osallistuminen on selvästi vähäisempää (45,4 %) ja työllisyysaste alhaisempi (38,6 %) kuin keskiasteen koulutuksen suorittaneilla (75,2 % ja 67,4 %). Odotettu tuloksen sijaan on se, että korkea-asteen koulutetuilla riski olla työtätekevä köyhä on selvästi pienintä näistä ryhmistä.

Samoin kuin yleinen köyhyys määrittellään työtätekevien köyhyyskin viitehenkilön kotitalouden käytettävissä olevien tulojen kautta. Sitä kautta yksilökohtaisten tekijöiden ohella myös kotitalouskohtaiset tekijät vaikuttavat köyhyyden taustalla. Tulosten mukaan kotitalouskohtaiset tekijät kuten kotitalouden koko, lasten lukumäärä,

kotitalouden työssäkävien jäsenten määrä, työnteon intensiteetti ja kotitalouden tulot ovat erittäin tärkeitä tekijöitä myös työssäkävien köyhyyden kannalta. Aiemmissa tutkimuksissa on havaittu, että useamman perheenjäsenen työssäkäynti vähentää tuloköyhyyden riskiä (Föster 1994; Jenkins 2000; OECD 2001). Myös vaikuttavuusaineistolla saatujen tulosten mukaan useampi työllinen kotitaloudessa suojaa paremmin köyhyydeltä ja yhden ansaitsijan kotitalouksissa köyhyysriski nousee huomattavasti varsinkin, jos perheessä on lapsia. Suurin köyhyysriski paikantuu työtätekeviin yksinhuoltajiin, joilla se on yli viisinkertainen verrattuna lapsettomiin pareihin. Lasten lukumäärällä on selvä vaikutus myös työtätekevien kotitalouksien tuloköyhyyteen. Kolmi- tai use-

ampilapsisten perheiden köyhyysriski on selvästi suurempaa kuin niissä perheissä, joissa on vähemmän lapsia.

Huomionarvoista on, että työtätekevien köyhyysriski kehittyi eri kotitaloustyyppien ryhmässä eri tavoin vuosina 1993–2000. Työssäkävistä kotitalouksista tuloköyhyys kasvoi voimakkaasti 1990-luvun loppua kohden erityisesti yksinhuoltajilla ja sellaisissa kotitalouksissa, joissa toinen puolisoista oli työllinen ja toinen työtön. Muista ryhmistä poiketen kahden ansaitsijan kotitalouksissa (joissa molemmat puoliset olivat töissä) köyhyysriski ei kasvanut lainkaan (Kauhanen 2005).

Työtätekevien köyhyysriski on eittämättä yhteydessä myös kotitalouden työnteon intensiteettiin eli tehtyjen työkuukausien määrään, mutta ongelmana näyttäisi olevan se, että hyväkään työssäkäynti ei suojaa kaikkia työtätekeviä köyhyydeltä. Työssäkävissä köyhissä on myös niitä, jotka ovat vakaasti kiinnittäytyneitä työmarkkinoille mutta ovat siitä huolimatta köyhiä (Kauhanen 2005).

”Suurin köyhyysriski paikantuu työtätekeviin yksinhuoltajiin.”

Taulukko 1.
Työtätekevät köyhät vuonna 2000, eri ryhmien osuudet työtätekevästä köyhistä kotitalouden viitehenkilön ominaisuuksien ja kotitaloustyyppin mukaan katsottuna, %.

	Köyhyys- riski, %	Osuus työtätekevästä köyhistä, %
Sukupuoli:		
Nainen	8,1	54,9
Mies	6,9	45,1
		yht. 100 %
Ikä:		
18–24	12,7	17,5
25–34	5,7	19,0
35–44	6,3	25,7
45–54	5,6	25,4
55–60	3,7	7,4
Yli 60	1,1	4,3
		yht. 100 %
Koulutusaste:		
Perusaste	5,0	33,2
Keskiaste	6,9	51,6
Korkea-aste	2,9	15,2
		yht. 100 %
Kotitaloustyyppi:		
Yksin asuva	4,0	19,7
Lapseton pari	2,3	14,3
Pari, lapsia	7,8	53,9
Yksinhuoltaja	12,4	12,1
		yht. 100 %

Matalapalkkaisuus ja epätyypilliset työsuhteet

Kuten aiemmin todettiin, työtätekevien köyhyden yhteydessä erityishuomion ansaitsevat työmarkkinoihin liittyvät tekijät. Yhtenä tärkeänä työtätekevien köyhyden syynä on pidetty matalapalkkatyön yleistymistä sekä kasvavaa polariisaatiota vähäistä koulutustasoa vaativien töiden ja korkean koulutustason työpaikkojen välillä. Nykyään jo joka seitsemäs eurooppalainen työntekijä kuuluu matalapalkkaisten ryhmään. Aieman tutkimuksen mukaan matalapalkkaisten köyhyysriski on suurempi, mutta kuitenkin kaikki matalatuloiset eivät lukeudu köyhiin. Tämä voi johtua esimerkiksi siitä, että matalatuloinen elää kotitaloudessa, jossa on muita toimeentulon lähteitä kuten muiden perheenjäsenten tulot (EIRO 2002).

Perinteisesti Suomi on ollut pienten palkkaerojen maa, ja matalapalkkatyön osuus täällä on aiempien maavertailujen mukaan EU-maiden alhaisimpia (Salverda et al. 2001), vaikka käsitukset matalapalkkatyön laajuudesta ovat myös herkkiä käytetyille määritelmille. Suomen keskitetty sopimusjärjestelmä ja alakohtaiset minimipalkat vaikuttivat siihen, etteivät palkkaerot merkittävästi kasvaneet 1990-luvulla. Myös vaikuttavuusaineistolla saatujen tulosten mukaan ei voida vetää suoraa yhtäläisyysmerkkiä työtätekevien köyhyden ja matalapalkkatyön välille. Matalapalkkatyötä tekeville köyhyysriski on selvästi suurempaa kuin korkeampipalkkaisilla⁵, mutta samoin kuin muidenkin EU-maiden kohdalla (Marlier et al. 2000) voidaan havaita, että vain osa matalapalkkaisista kuuluu työtätekeviin köyhiin. Tarkasteluvuodesta riippuen köyhien osuus matalapalkkaisista palkansaajista vaihteli 13–21 prosentin välillä siten, että osuus kasvoi vuotta 2000 kohti.

Toisena työssäkäyvien köyhyden kasvuun vaikuttavana työmarkkinatekijänä on pidetty työmarkkinoiden joustavoittamispyrkimysten myötä lisääntyneitä epätyypillisiä työsuhteita, jotka ovat saattaneet lisätä tulonjaon epätasaisuutta. Monia köyhiä kotitalouksia luonnehtiikin paremmin se, että ne ovat kiinnittäytyneitä työmarkkinoille matalapalkkaisen tai epätyypillisen työn kautta kuin se, että ne ovat pysyvästi työmarkkinoiden ulkopuolella (OECD 2001).

Suomessa epätyypillisiä työsuhteita tekevien palkansaajien määrä kasvoi selvästi 1990-luvun aikana, mikä osaltaan lisäsi työmarkkinoiden eriytyneisyyttä. Vaikuttavuusaineistolla saatujen tulosten mukaan työmarkkinatekijöistä työsuhteiden laatuun liittyvät tekijät kuten työsuhteen epätyypillisuus (osa-aikaisuus, lyhyet työsuhteet) lisäävät köyhyysriskiä verrattuna pitkässä

⁵ Matalapalkkaisuksi on määritelty ne, joiden kuukausiansiot ovat alle kaksi kolmasosaa palkansaajien mediaanikuukausiansioista.

työsuhteessa työskentelyyn (ks. Kauhanen 2005). Osa-aikaisten köyhyysriski näyttäisi olevan suurempi kuin lyhyissä työsuhteissa työskentelevillä. Tulos on sopusoinnussa Airion ja Niemelän (2004) kyselyaineistolla saamiensa tulosten kanssa, joiden mukaan työsuhteen osa-aikaisuus ja määräaikaisuus lisäävät palkkatyössä olevien köyhyysriskiä. Toisaalta osa-aikaisuuden tai pätätöiden vaikutus köyhyteen riippuu siitä, millainen rooli näitä tekevillä on kotitaloudessa. Aiemmista tutkimuksista (esim. Aalto 1996; Airio ja Niemelä 2004) on saatu tuloksia, joiden mukaan nimenomaan epävakaiden työmarkkina-asemien kasautuminen samaan perheeseen nostaa köyhyysriskiä. Epätyypillisten työsuhteiden kasvava merkitys suomalaisilla työmarkkinoilla on siis voinut osaltaan olla vaikuttamassa siihen, että työtätekevien köyhyys hieman lisääntyi 1990-luvun loppua kohden.

Yrittäjyys, verotus ja tulonsiirrot

Työtätekevien köyhyysriski vaihtelee myös sen mukaan, onko kyse palkansaajasta vai yrittäjästä. Yrittäjillä riski on selvästi suurempi kuin palkansaajilla, mutta huomionarvoista on se, että toisin kuin palkansaajilla yrittäjillä riski ei kuitenkaan kasvanut 1990-luvulla. Yrittäjien köyhyyttä on selitetty myös sillä, että osaltaan se voi johtua ylivelkaantumisen aiheuttamasta yritystoiminnan loppumisesta ja osaltaan puutteellisista tulotiedoista (Talousneuvosto 2001).

Verotuksella ja tulonsiirroilla on tärkeä vaikutus tulonjakoon ja siihen, kuinka hyvinvointi jakautuu yhteiskunnassa (Riihelä ja Sullström 2004). Pohjoismaisissa hyvinvointivaltioissa kotitalouden saamien tulonsiirtojen muutoksilla voi olla oleellinen vaikutus kotitalouden köyhyteen tuloon ja sieltä poistumiseen. Myös vaikuttavuusaineistotarkastelu vahvistaa tulonsiirtojen merkityksen huomioimisen tärkeyden, kun tarkastellaan suhteellisen tuloköy-

hyiden kehitystä niin työtätekevien kuin muiden ryhmien osalta. Tämä tuli esiin mm. tarkasteltaessa työtätekevien lapsiperheiden köyhyyttä ja sen kehitystä 1990-luvun loppupuolella. Tuloköyhyys lisääntyi 1990-luvun loppua kohti eniten 4+-lapsiperheissä, jonka taustalla yhtenä syynä saattoi olla, että 1990-luvulla toteutetut lapsilisien ja kotihoiton tuen leikkaukset kohdentuivat Suomessa sitä voimakkaammin, mitä suuremmasta perheestä oli kyse eli juuri 4+ lapsiperheisiin (Honkanen ym. 2000).

Työllisyyden parantaminen tehoa köyhyyteen

Suomessa työtätekevien köyhyys on edelleen kansainvälisesti verrattuna vähäistä eikä muodosta samanlaista ongelmaa kuin esimerkiksi anglosaksisissa maissa. Kun verrataan työtätekevien keskimääräisiä köyhyysriskejä, ovat ne selvästi pienemmät kuin esimerkiksi työttömien kohdalla. Pitkäaikaisen tuloköyhyyden riskit ovat työtätekevien ryhmässä keskimäärin pienemmät, mutta myös työtätekevissä köyhissä on niitä, jotka ovat jääneet köyhyyden loukkuun. Yksilön kannalta oleellisempaa on nimenomaan se, kuinka pitkään köyhyys jatkuu, ja jos köyhyydestä päästään pois, joudutaanko sinne palamaan uudestaan⁶. Vaikka lyhytaikainen köyhyys voi vaikuttaa monin tavoin haitallisesti kotitalouksien elämään, niin pitkittyneessä köyhyydessä ongelmat kasautuvat (esim. Penttilä ym. 2003). Tämä pitää paikkaansa myös työtätekevien köyhien kohdalla.

Köyhyyden ja syrjäytymisen vastaisissa toimenpiteissä Suomessa tehokkaimpana keinona on korostettu työllisyyttä ja työnteon lisäämistä. Työn syrjään pääseminen on erittäin tärkeää, mutta näyttäisi siltä, että kaikki tilapäinen matalapalkkatyö ei välttämättä

⁶ Työtätekevien köyhien köyhyyden dynamiikasta ja köyhyydestä poistumiseen vaikuttavista tekijöistä ks. tarkemmin Kauhanen (2005).

Merja Kauhasen mielestä työn syrjään pääseminen on erittäin tärkeää, mutta näyttäisi siltä, että kaikki tilapäinen matalapalkkatyö ei välttämättä riitä köyhyydestä poistumiseen. Myös työn laadulla on merkitystä samoin kuin sillä, minkälaiset mahdollisuudet se tarjoaa uralla etenemiseen.

riitä köyhyydestä poistumiseen. Myös työn laadulla on merkitystä samoin kuin sillä, minkälaiset mahdollisuudet se tarjoaa uralla etenemiseen. Oleellista on myös ottaa huomioon työvoiman kysyntätilanne. Saamieni tulosten mukaan talouskasvun alueellisesti epätasaisella jakautumisella on merkitystä työtätekevien köyhien mahdollisuuksiin poistua köyhyydestä työnteokoa lisäämällä. Köyhien eri ryhmistä voisi ajatella, että juuri työtätekevien köyhien mahdollisuudet päästä köyhyydestä pois työpanoksen määrää lisäämällä voisivat olla suuremmat kuin muilla köyhien ryhmillä, koska kontakti työmarkkinoihin on jo valmiiksi olemassa. ■

KIRJALLISUUS

- Aalto, T. (1996), Epävakaiden työmarkkina-asemien kasautuminen samaan parisuhteeseen, teoksessa Kangas, O. & Ritakallio, V.-M. (toim.), Kuka on köyhä? Köyhyys 1990-luvun puolivälin Suomessa, Stakes Tutkimuksia 65.
- Atkinson, A. & Cantillon, B. & Marlier, E. & Nolan, B. (2002), Social Indicators: The EU and the Social Inclusion, Oxford: Oxford University Press.
- Airio, I. & Niemelä, M. (2004), Turvaako työ köyhyydeltä? Janus, 12, 64–79.
- EIRO (2002), Low-Wage Workers and the 'Working Poor', European Industrial Relations Observatory On-line, <http://www.eiro.eurofound.eu.int/2002/08/study/tn0208101s.html>.
- Euroopan unionin neuvosto (2001), Yhteinen raportti sosiaalisesta osallisuudesta, Osa I: Euroopan unioni, 15223/01. http://europa.eu.int/comm/employment_social/social_inclusion/docs/15223_part1_fi.pdf
- Eurostat (2000), New Cronos, aikasarjatietokanta. www.tilastokeskus.fi/tup/datashop/newcronos.html
- Föster, M. (1994), Family Poverty and the Labour Market, LIS Working Paper No.114, Luxembourg: Luxembourg Income Study.

Honkanen, R. & Saarnio, R. & Silanpää, M. (2000), 1990-luvulla lapsiperheisiin kohdistuneiden leikkausten arviointia, Muistio Lapsilisätyöryhmälle 22.11.2000. <http://www.pcuf.fi/~mjs/tark90>.

Jenkins, S. (2000), Modelling Household Income Dynamics, *Journal of Population Economics*, 13, 529–567.

Kauhanen, M. (2005), Työssäkäynnin ja taloudellisen syrjäytymisen dynamiikka, käsikirjoitus.

Marlier, E. & Ponthieux, S. (2000), Low-wage Employees in EU Countries, *Statistics in Focus: Population and Social Conditions*, Eurostat.

OECD (2001), *OECD Employment Outlook 2001, When Money is Tight: Poverty Dynamics in OECD Countries*, Paris: OECD.

Peña Casas, R. & Latta, M. (2004), *Working Poor in the European Union*, Dublin: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions.

Penttilä, I. & Kangas, O. & Nordberg, L. & Ritakallio, V.-M. (2003), Suomalainen köyhyys 1990-luvun lopulla – väliaikaista vai pysyvää?, *Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2003:7*.

Riihelä, M. & Sullström, R. (2004), Välittömien verojen ja tulonsiirtojen vaikutus tulonsaajajärjestyksen ja tuloerojen muutoksiin Suomessa, *VATT-keskustelualoitteita 345*.

Riihelä, M. & Sullström, R. & Tuomala, M. (2001), On Economic Poverty in Finland in the 1990s, *VATT-keskustelualoitteita 264*.

Salverda, W. & Nolan, B. & Maitre, B. & Mühlau, P. (2001), *Benchmarking, Low-Wage and High-Wage Employment in Europe and the USA*. LoWER (European Low-Wage Employment Research Network) Report.

Talousneuvosto (2001), *Työmarkkinoilta syrjäytymien, tulonjako ja köyhyys, Työryhmäraportti, Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 2001/13*.